

Sigurd Hjelde har gett oss en förnämlig monografi om en av de stora inom GT-exegetiken. M. efterlämnade inget privatarkiv, men Hjelde har gjort en dammsugning efter brev i utländska bibliotek, recensioner, minnesbilder hos norska akademiker, etc. Som Lundensare noterar man att M. och Johannes Lindblom brevväxlade kontinuerligt under fyra decennier. Man blir förvånad när man konstaterar att Hjelde inte är GT-forskare av facket utan religionshistoriker, professor i ämnet vid universitetet i Oslo. Hans bidrag är en tungt vägande forskningsinsats.

Trygve N. D. Mettinger

Lina Sjöberg: *Genesis och Jernet. Ett möte mellan Sara Lidmans Jernbaneepos och bibelns berättelser*. 351 sid. Gidlunds förlag, Hedemora 2006.

Lina Sjöberg, författare och exeget, driver med smittsam energi en form av forskning som hon kallar kulturorienterad bibelvetenskap. Konstnärliga gestaltningar, i detta fall skönlitterär prosa, blir genomlysta av bibliska berättelser och dessa tolkas i sin tur utifrån de insikter som analysen av litterära verk ger. En sådan kombination av litteratur och bibel har mycket att ge både läraren som inom olika ämnen ska undervisa i vårt kulturarv och förkunnaren som har att utlägga de bibliska texterna.

Lina Sjöberg är inte ensam i Uppsala om att utvidga bibelämnet på detta sätt. I en avhandling publicerad 2001 undersökte Stefan Klint föreställningar om Gud och Jesus i Pär Lagerkvists prosa, särskilt romanen *Barabbas*, och Mikael Sjöberg, gift med Lina Sjöberg, försvarade 2004 sin analys av den bibliska Jeftaberättelsen under jämförelse med tidiga judiska återberättelser av bibeltexten, Händels oratorium Jefta och två skönlitterära romaner från 1900-talet. De tre avhandlingarna är olika till sin karaktär och teoretiska grund, ett bevis på att kulturorienterad bibelvetenskap är ett brett forskningsfält. Och mycket litet utforskat, skulle jag vilja tillägga. Uppsala är att gratulera till denna nysatsning.

Lina Sjöbergs arbete är alltså intertextuellt till sin karaktär, dvs. hon undersöker samband mellan texter, i detta fall en romansvit av Sara Lidman om byggandet av järnvägen i övre Norrlands inland i slutet av 1800-talet, det s.k. *Jernbaneeposet* (ca 1300 sidor), och berättelsen om Hagar (Sara och Abraham) i *Första Mosebok*, kapitel 16 och 21 (ca 2 sidor). Läsaren är den som i tolkningsögonblicket länkar samman den ena texten med den andra och därmed blir avhandlingen ett trepartssamtal mellan de två nämnda texterna och Lina Sjöberg. Den hermeneutiska medveten-

heten är mycket hög och analysen genomförs med stor noggrannhet och metodisk skärpa.

Bortsett från de många hermeneutiska metodresonemangen består Lina Sjöbergs avhandling av två delar. Den första fokuserar romansviten. Den handlar som bekant om Didrik Mårtensson i Lillvattnet som övertog hemmanet i Månli den men som kom att satsa hela sitt liv åt att få järnvägen till socknen. Järnvägen skulle föra med sig välstånd, kultur och gemenskap med den övriga världen. Han blir ordförande i kommunfullmäktige, startar en stor lanthandel och blir en riktig storkarl i socknen. Men han slösar med pengar, han luras av sin egen talförmåga och tror naivt på dem som har makten. Han tvingas i konkurs och får liksom många andra lämna hus och hemman.

Den utförliga presentationen av Didriks uppgång och fall kombineras med en fascinerande teckning av hans relationer till hustrun Anna-Stava och andra personer i hans närhet. Anna-Stava nästan dör när sonen Isak föds och de måste skaffa en amma, Hagar, en utsocknes kvinna som förde med sig en nioårig oäkting till huset, Otto, som ibland kallar sig Ismael. Både Anna-Stavas och Didriks förhållande till tjänstekvinnan Hagar är mycket komplicerat och mångtydigt, olika former av åtra och avsky, av närhet och avstånd. Hagar anpassar sig inte efter husets rutiner och blir gästgivarvärdinna i Avaviken. Didriks hopp står till sonen Isak, Storsonen, som ska frälsa både honom och människorna i Lillvattnet.

Hagar och andra namn i romansviten för lätt tanken till den bibliska berättelsen om Hagar, den egyptiska tjänstekvinnan som Sara gav som hustru till sin man Abraham. Hon födde honom sonen Ismael, det blir osämja mellan Sara och Hagar, och när Sara får en egen son Isak och vid ett tillfälle ser de två pojkbarna bråka tvingar hon Hagar och Ismael ut i öknen.

Det är nu inte bara namn som förenar romansviten och Hagarberättelsen. Sara Lidmans text är genomsyrad av hänvisningar till bibeltexter, 366 stycken enligt Lina Sjöbergs räkning. Hon utarbetar en metod för analys av dessa bibelreferenser och visar hur de kan fungera hermeneutiskt. På så sätt kan hon fördjupa analysen av de tre livshållningar som finns i romansviten och tydligare beskriva Didrik, Anna-Stava och Hagar och de högst komplicerade relationer som finns mellan dem. De blir parallellgestalter till Abraham, Sara och Hagar i den bibliska berättelsen.

Den andra delen fokuserar bibelberättelsen. Lina Sjöberg vill berika tolkningen av bibeln med hjälp av en analys av skönlitterära texter. Hon för samman texterna om Hagar till en berättelse och bortser i stort från sammanhanget i *Första Mosebok*. Hon fokuserar de mellanmännsliga och emotionella relationerna i berättelsen, och temat om t.ex. Gud och hans folk lämnas utanför. Hon noterar de gap och inkongruenser som

finns där och formulerar fem frågor om relationsdramats innehåll som sedan används för att fördjupa analysen av Anna-Stava, Didrik och Hagar i roman-sviten och för att presentera tidigare exegeters tolkning av texten. Den psykos sexuella turbulensen mellan huvudkaraktärerna, antydd i den hebreiska texten och även uppsnappad av somliga exegeter, blir kraftigt utbroderad i *Jernbaneepoet*. Med dessa nya insikter föreslår Lina Sjöberg nya tolkningar av bibeltexten och finner dem överlägsna tidigare tolkningsförslag, eftersom de förklarar gapen och inkonsekvenserna i texten och ryms inom de hebreiska formuleringarna.

Lina Sjöbergs arbete om «Genesis och Jernet» är en utmärkt lärarrik övning i hermeneutik, vars ställningstaganden jag inte har så svårt att acceptera, även om jag inte förstår henne när hon energiskt hävdar att hon inte tillhör något tolkarsamfund. Det är en skönlitterärt skriven avhandling i litteraturvetenskap om bibelreferenser i ett skönlitterärt verk som jag hoppas får många efterföljare. För mig att det viktigt att i en sådan undersökning se samman bibeltext och senare bibelbruk. Jag skulle kunna ge flera exempel där en användning av vår gamla översättning, den översättning som svenskarna hörde ända fram till 1917, skulle berika analysen. Det är en innovativ exegetisk avhandling som visar att en intertextuell analys av skönlitterära texter både ökar bibeltolkarens insikter och förstärker hennes hermeneutiska känslighet.

Birger Olsson

Mekhilta de-Rabbi Shimon Bar Yohai: Translated into English, with Critical Introduction and Annotation by W. David Nelson. 398 sid. Jewish Publication Society, Philadelphia 2006.

Mekhilta de-Rabbi Shimon Bar Yohai är en mindre känd midrash till Exodus och David Nelsons översättning till engelska är den första fullständiga översättning som gjorts till något språk. I judisk tradition betecknar midrash inte bara en samling bibeltolkningar utan också ett förhållningssätt till att läsa Bibeln. Detta förhållningssätt tycks ha delats av alla antika judiska bibeluttolkare och en viss kunskap om detta underlättar förståelsen av tidig judisk litteratur, vilken annars kan te sig rätt svårbegriplig vid första anblicken. I likhet med sina föregångare, förutsatte rabbinerna att Bibeln var gudomligt uppenbarad, att den talade till deras samtid samt att den var felfri, en föreställning som ledde till att uppreningar och motsägelser endast betraktades som skenbara och som en inbjudan till att tolka texten. Slutligen tänkte de sig att en djupare mening fanns att upptäcka bakom den bokstavliga. Studiet av Bibeln blev således ett sätt för rab-

binerna att kommunicera med Gud i en tid när det inte längre fanns profeter.

Mekhilta de-Rabbi Shimon Bar Yohai anses här-röra från den tannaitiska tiden ca 70–200 v.t. och utgör följaktligen tillsammans med den mer kända midrashen till Exodus, *Mekhilta de-Rabbi Ishmael*, *Sifra* till Leviticus, *Sifre* till Numeri och *Sifre* till Deuteronomium de s.k. tannaitiska midrasherna. I medeltida judisk litteratur benämns den omväxlande *Mekhilta de-Rabbi Shimon bar Yohai*, *Mekhilta de-Rabbi Akiva* eller *Mekhilta de-Sanyah* («Törnbuskens mekhilta»), eftersom den i motsats till *Mekhilta de-Rabbi Ishmael* som börjar kommentera först i kapitel 12, börjar redan i kapitel 3 där Mose möte med Gud i den brinnande busken skildras.

Man har länge tänkt sig att det med undantag för Genesis skulle ha funnits två tannaitiska midrash-samlingar till var och en av de fem Moseböckerna och att dessa samlingar kan indelas i två skolor som uppkallats efter rabbi Ishmael respektive rabbi Akiva. Som skäl för denna indelning i två skolor brukar anges att *Mekhilta de-Rabbi Ishmael* och *Sifre* till Numeri nästan uteslutande innehåller traditioner som tillskrivs rabbi Ishmael och hans lärjungar medan *Sifra* och *Sifre* till Deuteronomium mest citerar traditioner som tillskrivs rabbi Akiva och hans lärjungar samt att de använder olika terminologi och tolkningsmetoder. Medan rabbi Akivas skola står för uppfattningen att varje ord i bibeltexten är betydelsefullt och bör tolkas utan särskild hänsyn till sammanhanget förespråkar rabbi Ishmaels skola en större återhållsamhet och hävdar att endast underliga ord eller grammatiska vändningar bör vara föremål för tolkning samt att sammanhanget är avgörande för betydelsen. Enligt denna indelning skulle *Mekhilta de-Rabbi Shimon Bar Yohai* vara Akiva-skolans motsvarighet till *Mekhilta de-rabbi Ishmael*.

Denna indelning i två skolor har kritiserats mycket under senare tid, men i den allra senaste midrash-forskningen har den fått en renässans. Skillnaderna rörande de hermeneutiska metoderna har bekräftats och dessutom har man funnit att rabbi Ishmaels skola tycks ha förespråkat en universalism enligt vilken Torah gavs inte bara till Israel utan till alla folk. Enligt detta sätt att se kunde alltså en icke-jude både studera och hålla Torah utan att för den skull bli jude. Denna tankeströmning fanns sannolikt redan under den allra första kristna tiden och det kan vara intressant att se de olika uppfattningarna om Torah och icke-judarna som återfinns i evangelierna och Paulus brev mot denna bakgrund av en sådan riktning inom samtida judendom. Inom den rabbiniska judendomen kom så småningom rabbi Akivas skola, enligt vilken Torah är förbehållet Israel, att dominera.